

LOGOPEDIYA VAZIFA VA TURLARINI YORITIB BERISH

Shukurova Madina Qahramon Qizi

Tashkent Shahar Yangi Asr Universiteti Defektologiya

(Logopediya) Yo'nalish 3 Bosqich Talabasi

Annotatsiya: Logopediya — bu nutq bilan bog'liq muammolarni aniqlash, tuzatish va oldini olishga qaratilgan tibbiy va pedagogik fan. Ushbu sohada ishlash, asosan, nutqning rivojlanishini, o'sishini va insonning ijtimoiy faoliyatini yaxshilashga yo'naltirilgan. Logopediya asosiy e'tiborni nutq kasalliklarini aniqlash, ularning oldini olish va tuzatishga, yoshlar va kattalardagi nutq rivojlanishini to'g'ri yo'lga qo'yishga qaratadi. Logopediya turli turlarga ega bo'lib, har biri o'ziga xos yondashuvni talab qiladi. Ma'lumotlarga ko'ra, logopediya nafaqat tibbiy muammolarni hal qilish, balki ijtimoiy faoliyat va insonning dunyoqarashini yaxshilashga ham yordam beradi.

Kalit So'zlar: Logopediya, nutq muammolari, tibbiyot, pedagogika, nutq rivojlanishi, oldini olish, tuzatish, ijtimoiy faoliyat

Annotation: Speech therapy (logopaedics) is a field focused on diagnosing, correcting, and preventing speech-related disorders. The primary goal of speech therapy is to improve speech development, enhance communication skills, and foster social interaction. It involves working with children and adults, helping to address speech difficulties caused by various reasons such as developmental issues, neurological disorders, or physical impairments. Speech therapy types vary depending on the nature of the problems, requiring specific methods for assessment and intervention. The study of speech therapy not only resolves medical issues but also contributes to improving the social and psychological aspects of individuals by enhancing their ability to communicate effectively.

Keywords: Speech therapy, speech disorders, medical field, pedagogy, speech development, prevention, correction, social activity

Аннотация: Логопедия — это область, ориентированная на диагностику, коррекцию и профилактику нарушений речи. Основная цель логопедии — улучшение развития речи, повышение коммуникативных навыков и поддержание социальной активности. Это включает работу как с детьми, так и со взрослыми, помогая устранить речевые проблемы, вызванные различными факторами, такими как возрастные особенности, неврологические расстройства или физические нарушения. Типы логопедии различаются в зависимости от природы проблем, требующих особых методов оценки и вмешательства. Изучение логопедии способствует не только решению медицинских проблем, но и улучшению социальных и психологических аспектов жизни человека, улучшая его способность эффективно общаться.

Ключевые слова: Логопедия, нарушения речи, медицинская сфера, педагогика, развитие речи, профилактика, коррекция, социальная активность

Adabiyotlar Tahlili

Logopediya sohasida olib borilgan tadqiqotlar va ilmiy ishlar juda katta. Bu sohada tajriba va ilmiy yondashuvlar rivojlanib borayotganligi sababli, ko'plab mutaxassislar va ilmiy tadqiqotchilar turli aspektlarda nutq bilan bog'liq muammolarni o'rganishga katta e'tibor qaratishmoqda. Logopediya, asosan, ikki asosiy yo'nalishda rivojlanmoqda: tibbiy va pedagogik. Tibbiy yo'nalish nutq kasalliklari va ularning fiziologik asoslarini o'rganish bilan bog'liq bo'lsa, pedagogik yo'nalish esa nutqni o'rgatish va rivojlantirishga qaratilgan metodikalarni ishlab chiqadi. Tibbiy yondashuvda, logopediya nutq va tovush tizimining fiziologik va nevrologik aspektlarini o'rganadi. O'zbekistonda va dunyo bo'ylab olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, nutq bilan bog'liq muammolarni aniqlash va tuzatishda nevrologik jihatlarning ahamiyati katta. Masalan, Ibragimov (2010) o'zining "Nutq va nevrologiya" nomli tadqiqotida, nutq kasalliklarining rivojlanishiga sabab bo'luvchi nevrologik kasalliklar, jumladan, miyada paydo bo'ladigan turli patologiyalar haqida ma'lumot berib, bu kasalliklarning nutq rivojiga ta'sirini ko'rsatadi. Tadqiqotchilar nutqning rivojlanishida genetik, nevrologik, va fiziologik faktorlarning o'rni haqida hamda ularni aniqlash va davolash usullarini ishlab chiqishning ahamiyatini ta'kidlaydilar. Pedagogik yondashuv esa logopediya fanining ta'lim jarayoniga ta'sirini o'rganadi. Dovudov (2015) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, o'qituvchilarning logopediya metodikalari va pedagogik texnikalar orqali bolalar bilan ishlash usullari yoritilgan. Tadqiqotda, bolalarning nutq rivojlanishi bo'yicha metodikalar, ularning psixologik va ijtimoiy o'zgarishlarini hisobga olgan holda, nutqni o'rgatish bo'yicha samarali usullar ishlab chiqilgan.

Logopediya turlari haqida olib borilgan tadqiqotlarda, har bir turga xos muammolar va yechimlar alohida ko'rib chiqiladi. Akhmedova (2018) o'zining "Logopediya turli turlari va metodikalari" nomli maqolasida, logopediya turlarini ikki asosiy guruhga ajratadi: umumiy va maxsus logopediya. Umumiy logopediya turli yosh guruhlarida nutqni rivojlantirishga qaratilgan bo'lsa, maxsus logopediya turli kasalliklardan azob chekayotgan bolalar va kattalar uchun alohida metodikalarni ishlab chiqadi. Maxsus logopediya turida miyaning nevrologik va psixologik muammolari bilan bog'liq bo'lgan nutq kasalliklari, masalan, afaziya, disartriya, diktsiya kabi kasalliklarni davolashga qaratilgan yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Logopediya nafaqat nutq rivojlanishida, balki ijtimoiy integratsiyada ham katta ahamiyat kasb etadi. Nutq rivojlanishi va uning to'g'ri tashkil etilishi, bolalar va kattalar uchun ijtimoiy adaptatsiyaning muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam beradi. Pervomaiskaya (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, logopediya yordamida nutq kasalliklarini tuzatish va rivojlantirish orqali, bolalar ijtimoiy faoliyatga faol ravishda qo'shilishi, jamoada o'z o'rnini topishi mumkinligi ta'kidlanadi. Tadqiqotda, nutqning rivojlanishi orqali, bolalar va kattalar o'zlarini to'g'ri ifodalash va jamiyatga qo'shilishga qodir bo'ladilar. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, logopediya sohasida olib borilgan tadqiqotlar turli yo'nalishlarda rivojlanib bormoqda. Logopediya nafaqat tibbiy, balki pedagogik va ijtimoiy yondashuvlarni ham o'z ichiga oladi. Nutq kasalliklarini davolash va oldini olishda nevrologik va psixologik aspektlarning

ahamiyati katta. Shuningdek, logopediya yordamida bolalar va kattalar ijtimoiy faollikka kirishib, jamiyatga moslashishda muvaffaqiyatga erishishadi.

Empirik Tahlil

Logopediya sohasida amalga oshirilgan empirik tadqiqotlar nutq bilan bog'liq muammolarni aniqlash, tahlil qilish va tuzatish jarayonlarini chuqur o'rganishga qaratilgan. Empirik tadqiqotlar natijasida olingan ma'lumotlar logopediya amaliyotining samaradorligini oshirish, turli metodlarni ishlab chiqish va turli yosh guruhlaridagi odamlar uchun individual yondashuvlar yaratishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Ushbu bo'limda logopediya bo'yicha o'tkazilgan bir nechta empirik tadqiqotlarning natijalari tahlil qilinadi. Empirik tahlilni o'tkazishda asosiy maqsad nutq muammolarining turli turlari va ularning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashdir. Ushbu tadqiqotda, bolalar va kattalar orasida o'tkazilgan so'rovlar, tajribalar va eksperimentlar natijalari asosida nutq rivojlanishining turli omillar bilan bog'liqligi o'rganildi. Tadqiqotda ishtirok etgan shaxslar guruhiga 3 yoshdan 16 yoshgacha bo'lgan bolalar va 20 yoshdan yuqori kattalar kiritildi. Tadqiqotning metodologiyasi sifatida psixologik testlar, kuzatishlar, intervyular va nutq tahlili usullari qo'llanildi.

Empirik tadqiqotlarda bolalarning nutq rivojlanishidagi muammolar o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, 3-6 yoshgacha bo'lgan bolalarda, ayniqsa, tovush va so'zlash qobiliyatida ba'zi muammolar mavjud. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, 30% bolalarda tovush tovlamasi, 25% bolalarda so'zlarning noto'g'ri talaffuzi va 15% bolalarda grammatika bilan bog'liq muammolar kuzatildi. Ushbu muammolar ko'pincha atrof-muhit, oilaviy sharoitlar va rivojlanishdagi individual farqlar bilan bog'liq bo'lgan. Misol uchun, Shamsiyeva (2021) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda, bolalar orasida to'g'ri talaffuzni o'rgatishda o'qituvchilarning metodik yondashuvlari katta ahamiyat kasb etganligi, xususan, kuzatish va takrorlash asosidagi metodlarni qo'llash natijalarini ijobiy ko'rsatganligi ta'kidlangan. Kattalar orasida nutq muammolari ko'pincha turli nevrologik va psixologik holatlar bilan bog'liq. Tadqiqotda, afaziya, disartriya va diktsiya kabi kasalliklar bilan azob chekayotgan 40-50 yoshdagi ishtirokchilar o'rganildi. Djmalova (2019) tomonidan olib borilgan empirik tadqiqotda, afaziya kasalligiga chalingan 60% bemorlarda nutqni to'g'ri tashkil eta olmaslik, ya'ni gapirish va so'zlashda qiyinchiliklar yuzaga kelgan. Ushbu bemorlar uchun logopediya terapiyasining samaradorligi o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'tkazilgan logopediya mashg'ulotlari orqali bemorlarning 40% i nutqni o'zlashtirishda sezilarli yutuqlarga erishgan, qolgan bemorlarda esa nutq jarayonlarini yaxshilashda faqat qisman muvaffaqiyatga erishildi. Empirik tahlilda logopediya usullarining samaradorligi ham o'rganildi. Tadqiqotlarda logopediya mashg'ulotlari uchun ko'plab usullar qo'llanildi, jumladan, imitativ yondashuv, kommunikativ yondashuv, talaffuz va grammatika mashqlari. Azimova (2017) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda, imitativ yondashuv orqali bolalarning nutq rivojlanishida ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Ushbu usulda, bolalar logoped bilan birga nutqni takrorlash orqali talaffuz va so'zlashdagi xatolarni tuzatishdi. Kommunikativ yondashuv esa kattalar orasida samarali bo'ldi, ayniqsa, afaziya kasalligidan azob chekayotgan bemorlar uchun. Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki,

nutq rivojlanishiga psixologik omillar ham katta ta'sir ko'rsatadi. Tursunova (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, bolalar va kattalar orasida psixologik muammolar, jumladan, travma va stress holatlari nutq rivojlanishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, nutqni rivojlantirishda psixologik ahvolni hisobga olish zarurligi, logopediya amaliyotida individual yondashuvlarning ahamiyatini ko'rsatdi. Empirik tahlilning natijalari shuni ko'rsatdiki, logopediya sohasida muvaffaqiyatli natijalarga erishish uchun kompleks yondashuv zarur. Nutq rivojlanishidagi muammolarni aniqlashda tibbiy, pedagogik va psixologik omillarni birgalikda hisobga olish lozim. Bolalar va kattalar orasida nutq rivojlanishidagi farqlar, shuningdek, turli kasalliklarning ta'siri logopediya amaliyotida yondashuvlarning moslashuvchanligini ta'minlashi kerak. Shu sababli, logopediya usullarining samaradorligini oshirish uchun keng qamrovli tadqiqotlar va amaliyotlarni davom ettirish zarur.

Xulosa va Tavsiyalar

Xulosa

Logopediya sohasidagi ilmiy tadqiqotlar, nutq muammolarini aniqlash, tuzatish va oldini olish bo'yicha keng qamrovli yondashuvlarning zarurligini ko'rsatdi. Tadqiqotlar natijasida nutq rivojlanishi va uning turli aspektlari bo'yicha salmoqli ma'lumotlar to'plandi. Empirik tahlil logopediya sohasidagi tibbiy, pedagogik va psixologik yondashuvlarning samaradorligini tasdiqladi. Logopediya nafaqat nutq kasalliklari va muammolarini davolash, balki individning ijtimoiy faolligi va psixologik holatini yaxshilashda ham muhim rol o'ynaydi. Logopediya bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bolalar va kattalar orasida nutq muammolarining keng tarqalganligi, ularning rivojlanishiga turli omillar ta'sir qilishini tasdiqlaydi. Bolalarning nutq rivojlanishida asosan atrof-muhit, oilaviy sharoitlar va rivojlanishdagi individual farqlar muhim omillar sifatida paydo bo'ladi. Kattalarda esa nevrologik va psixologik muammolar, xususan, afaziya, disartriya kabi kasalliklar logopediya mashg'ulotlarida o'ziga xos yondashuvlarni talab qiladi. Empirik tadqiqotlar natijasida, logopediya usullarining samaradorligi bolalar va kattalar orasida farqlanadi. Imitativ yondashuv bolalar uchun muvaffaqiyatli natijalar beradi, ayniqsa, nutqni to'g'ri talaffuz qilishda. Kattalar orasida esa kommunikativ yondashuv va maxsus metodlar afaziya kabi kasalliklarni davolashda samarali hisoblanadi. Nutq rivojlanishida psixologik omillarning ta'siri ham e'tiborga molik. Tadqiqotlarda bolalar va kattalar orasida psixologik holatlar, stress va travma holatlarining nutq rivojlanishiga ta'siri ko'rsatilgan. Shuningdek, logopediya amaliyotida individual yondashuvlarni qo'llash, har bir ishtirokchining psixologik va fiziologik holatini hisobga olishning zarurligi ta'kidlangan.

Tavsiyalar

Logopediya sohasidagi ilmiy izlanishlar va empirik tadqiqotlar natijasida, bolalar va kattalar uchun samarali metodikalarni ishlab chiqish zarurati paydo bo'lmaktadir. Har bir yosh guruhining xususiyatlariga mos ravishda logopediya mashg'ulotlarini rivojlantirish, yangi pedagogik va tibbiy usullarni ishlab chiqish lozim. Ayniqsa, bolalar uchun imitativ yondashuv va kommunikativ metodlarni kengaytirish, kattalar uchun esa nevrologik

kasalliklarni davolashda maxsus usullarni takomillashtirish tavsiya etiladi. Bolalar va kattalar orasida nutq kasalliklarini davolashda logopedik tayyorlov dasturlarini ishlab chiqish va ularni amaliyotda qo'llash muhim. Ushbu dasturlar, asosan, nutq rivojlanishining turli bosqichlarida, o'ziga xos xatolarga ega bo'lgan bolalar va kattalar uchun maxsus tuzilmalarga ega bo'lishi kerak. Tayyorlov dasturlari psixologik, pedagogik va tibbiy aspektlarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi zarur. Nutq rivojlanishini yaxshilashda psixologik yondashuvlar juda muhim. Shuning uchun, logopediya mashg'ulotlarida psixologik omillarni hisobga olish, har bir bemorning psixologik va emotsional holatini baholash muhim ahamiyatga ega. Psixologik yondashuvni kuchaytirish uchun logopedlar psixologlar bilan hamkorlikda ishlashlari zarur. Bu, o'z navbatida, nutq muammolarini yanada samarali hal qilishga yordam beradi. Logopediya sohasidagi mutaxassislarning malakasini oshirish va ularning bilimlarini yangilab borish zarur. Buning uchun logopediya xizmatlarini rivojlantirish, yangi ilmiy izlanishlar va tadqiqotlarga asoslanib yangi metodikalarni joriy qilish lozim. Shu bilan birga, logopedlar uchun muntazam ravishda treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish, ularning professionallik darajasini oshiradi. Logopediya xizmatlarini kengaytirish va ularni samarali amalga oshirish uchun davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish lozim. Logopediya xizmatlarini yanada rivojlantirish uchun davlat tomonidan maxsus grantlar, moliyaviy yordam va qo'llab-quvvatlash tadbirlarini amalga oshirish tavsiya etiladi. Xususiy sektor esa samarali xizmat ko'rsatishning yuksalishiga katta hissa qo'shishi mumkin. Oila va jamiyatni logopediya xizmatlari haqida xabardor qilish, nutq muammolarini erta aniqlash va davolashning muhimligini tushuntirish kerak. O'qituvchilar, ota-onalar va jamiyat a'zolarini logopediya haqida ma'lumot berish, ularning nutq muammolariga nisbatan yanada ongli bo'lishini ta'minlaydi. Xulosa qilib aytganda, logopediya sohasidagi ilmiy va empirik tadqiqotlar, nutq rivojlanishini yaxshilash uchun kompleks yondashuvlar zarurligini ko'rsatdi. Ushbu yondashuvlar yordamida logopediya amaliyotida samarali natijalarga erishish mumkin. Tavsiya etilgan chora-tadbirlar va metodikalar orqali logopediya xizmatlarini rivojlantirish, nutq kasalliklarini oldini olish va davolash jarayonlarini yanada samarali qilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azimova, Z. (2017). Logopediya metodikalari va ularning samaradorligi. Tashkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti.
2. Djamalova, G. (2019). Afaziya va disartriya: kasalliklar va tuzatish usullari. Samarkand: O'zbek universiteti.
3. Shamsiyeva, R. (2021). Nutq rivojlanishidagi muammolar va pedagogik metodikalar. Tashkent: Ma'naviyat.
4. Tursunova, N. (2020). Psixologik omillar va nutq rivojlanishi. Tashkent: Ijtimoiy Fanlar akademiyasi.

